

PALAEOHISTORIA

*ACTA ET COMMUNICATIONES
INSTITUTI ARCHAEOLOGICI
UNIVERSITATIS GRONINGANAE*

61/62

(2019/2020)

University of Groningen / Groningen Institute of Archaeology

&

Barkhuis

Groningen 2021

Editorial staff

P.A.J. Attema, E. Bolhuis, R.T.J. Cappers, P.D. Jordan, F. Kramer (Editorial Coordinator), M.A. Los-Weijns, S. Needs-Howarth (Copy Editor), D.C.M. Raemaekers, S. Voutsaki

Drawing office

S.E. Boersma, E. Bolhuis (Coordinator), M.A. Los-Weijns, S. Tiebackx

Address

University of Groningen
Groningen Institute of Archaeology
Poststraat 6
9712 ER Groningen
The Netherlands
gia@rug.nl

Website

www.palaeohistoria.nl
DOI: <https://doi.org/10.21827/5beaafbcc2bf2>

Publisher's address

Barkhuis
Kooiweg 38
9761 GL Eelde
The Netherlands
info@barkhuis.nl
www.barkhuis.nl

Typesetting

Hannie Steegstra

Cover design

S.E. Boersma

Cover

A decorated Late Postclassic Mixtec human skull from Teotitlán del Camino, Oaxaca, Mexico, possibly dating to c.1400–1520 CE. The type of adhesive used to affix the mosaic to the skull raised some doubts about the authenticity of the object. Photo P. Erdil. (Collection Nationaal Museum van Wereldculturen. Coll.No. RV-4007-1.)

ISSN 0552-9344

ISBN 9789493194298

Copyright © 2021 Groningen Institute of Archaeology, University of Groningen, the Netherlands.

All rights reserved. No part of this publication or the information contained herein may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronical, mechanical, by photocopying, recording or otherwise, without prior written permission from the Groningen Institute of Archaeology, University of Groningen.

Although all care is taken to ensure the integrity and quality of this publication and the information herein, no responsibility is assumed by the publishers nor the authors for any damage to property or persons as a result of operation or use of this publication and/or the information contained herein.

Contents

In memoriam Piet Kooi <i>W.A.B. van der Sanden</i>	1
Bibliography of Piet Kooi <i>Kirsten van der Ploeg</i>	5
In memoriam Harm Tjalling Waterbolk Archaeologist with a passion for nature and landscape <i>J. Bazelmans & J. Kolen</i>	9
Bibliography of H.T. Waterbolk.....	16
Super interesting black hole? The micromorphology of organic materials in a Mesolithic hearth pit feature from the site of Soest-Staringlaan (the Netherlands) <i>D.J. Huisman & L.A. Tebbens</i>	27
Fossilized fashion and social sparkle Dutch Bronze Age bracelets in context <i>S. Arnoldussen & H. Steegstra</i>	43
A pilot study on <i>coarse ware</i> ceramic fabrics from the Ayios Vasileios Survey Project (Greece) <i>G.J.M. van Oortmerssen & C.W. Wiersma</i>	111
Tracing the Final Bronze Age–Early Iron Age transition Groningen Institute of Archaeology settlement excavations in the Sibaritide, 2018-2019 <i>P.M. van Leusen & F. Ippolito</i>	141
Grave goods from Sveta Lucija (Slovenia) in Groningen (the Netherlands) Contextualising old study collections <i>Albert J. Nijboer</i>	169
Terra sigillata in southern Latium The evidence from the Pontine Region Project, 1987-2014 <i>G.W. Tol, T.C.A. de Haas & P.A.J. Attema</i>	203
Isolated and backward Westerwolde (Groningen, the Netherlands)? A confrontation of archaeological and historical data from the Middle Ages in a wider geographical context <i>Henny A. Groenendijk & Remi van Schaik</i>	273
Radiocarbon-based investigations into the authenticity of Mesoamerican artefacts in museum contexts <i>P. Erdil, M. Kuitens, M. Berger & M.W. Dee</i>	345

In memoriam Harm Tjalling Waterbolk

Archaeologist with a passion for nature and landscape

8 May 1924 – 27 September 2020

Fig. 1. In 2013, former students and colleagues presented Tjalling Waterbolk with an academic portrait of himself, painted by Max Stokvis, showing one of the Roman house plans from Peelo in the background. This painting now hangs in the Faculty of Arts Room in the Academy Building of Groningen University (© University Museum, University of Groningen).

On September 27, 2020, Prof. Harm Tjalling (Tjalling) Waterbolk passed away in his hometown of Haren (province of Groningen), at the age of 96. Tjalling Waterbolk is generally regarded as one of the most important post-Second World War archaeologists in the Netherlands. With his broad interest in the prehistoric societies of Europe and the Near East, and in the

long-term development of cultural landscapes in conjunction with nature, he left his mark on the discipline of archaeology and on landscape and nature management both in and outside of the Netherlands for more than 70 years. Tjalling Waterbolk was professor of *Prehistorie en Germaanse archeologie* (prehistory and Germanic archaeology) at the *Rijksuniversiteit Groningen*

(University of Groningen) between 1954 and 1987 and director of the Biologisch-Archaeologisch Instituut (BAI; later Groninger Instituut voor Archeologie/Groningen Institute of Archaeology) during the same period. His publication list numbers more than 320 titles, including 7 monographs, 12 edited volumes and a long list of publications for both a specialized scientific audience and the interested public (this contribution 9-19). During his career, he built an impressive international network of colleagues and friends, in countries including Germany, Denmark, the United Kingdom, Switzerland, France, the United States and Japan.

Tjalling was born on May 18, 1924, in the village of Havelte, in the Dutch province of Drenthe, the son of Albert Waterbolk, scion of a Groningen family and municipal clerk of Havelte, and Margje Dalsum, a nurse born in Havelte but trained in Amsterdam. Although the family had a special position in the farming community, Tjalling and his brother Jan Nicolaas had a real rural youth. Havelte was a typical so-called *esdorp* – a small village with large arable fields – with an environment of open fields, forests and heathland. Both his father and his mother had a keen interest in birds and wild and cultivated plants, and they provided a stimulus for Tjalling to take an interest in nature from a young age. His interest in the historical landscape was further nurtured by his father, who in 1934 published a book on the history of Havelte (Waterbolk 1934). Tjalling was an intelligent and quick student, who completed the last part of his primary school education at a special school in Meppel, 10 km from Havelte, to be prepared for the Gymnasium Coleanum in Zwolle, which was even farther from his parental home. Later, however, it would turn out that especially his youth in the Drenthe countryside shaped his personality and scientific career. He also returned to his home village for research. In 1946, together with fellow student Willem Glasbergen (1923-1979, later professor at the University of Amsterdam), he carried out a small excavation in an insignificant mound that did not distinguish itself from natural dunes but was nevertheless the subject of folk tales – the so-called Eupen Barchien. The investigation revealed that it was a Bronze Age burial mound, which put Tjalling on the trail of the correlation between pre-modern folk tales, toponyms and prehistoric funerary monuments (Glasbergen & Waterbolk 1946). The importance of his roots came full circle with his last publication, which deals with village and field names in the *marke* of Havelte and their importance for archaeology and settlement history (Waterbolk 2020).

As expected, after his final exam at the gymnasium, which took place in April 1942, Tjalling went to study biology at the University of Groningen. But in addition to his academic studies, he also made place

for his passion for nature through membership in an association. In 1942, he became a member of the Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie (NJN; Dutch Youth Association for Nature Study), whose members included fellow university students – and not just biologists – as well as high school students. At the NJN, Tjalling met his future wife, Mien van Rooijen, who would often assist and supplement him in his research, as a pollen analyst. In 1942, Tjalling also for the first time encountered the new field of plant sociology. This field was mainly developed by the Swiss botanist J. Braun-Blanquet (1884-1980). Braun-Blanquet developed a method to arrive at specific plant communities or associations based on botanical field recordings and systematic comparison, such as the Oak-Birch forest (*Querceto-Betuletum*) and Bluegrass associations (*Molinietum*). A separate plant sociology working group was set up at the NJN, which in 1947 organized a study trip to Switzerland under the leadership of former member and Tjalling's 'teacher' Victor Westhoff (1916-2001; on Westhoff, see Saris 2018). During this trip, Tjalling and his companions paid a visit to Braun-Blanquet. The trip made a great impression on Tjalling and Mien, and from that moment on, plant sociology was indispensable as a component of Tjalling's interdisciplinary research.

At the NJN, Tjalling also came into close contact with Tjeerd van Andel (1923-2010), who would later become a professor at Stanford University and University of Cambridge. According to Tjalling, this contact was responsible for a first change of direction in his career choice. Van Andel had been an assistant to the Groningen archaeology professor Albert Egges van Giffen, but he had just decided to switch to studying geology. He introduced Tjalling to Van Giffen as his successor. Van Giffen agreed to take him on, and with this step Tjalling entered the world of archaeology. Van Giffen (1884-1973) was an energetic and charismatic personality and was widely regarded as one of the founders of scientific archaeology in the Netherlands (Waterbolk 1973). Although Van Giffen was trained as a zoologist, the University of Groningen gave him the opportunity to set up the Biological-Archaeological Institute in 1920, and he was appointed professor of Prehistorie en Germaanse archeologie in 1939. As a biologist, Van Giffen made his own innovative contribution to archaeological research by introducing new excavation methods, including the so-called 'quadrant method' for burial mound research, and applying zoological methods to the analysis of find material and settlement data. Because of Tjalling's affinity with vegetation science and palaeobotany, Van Giffen saw in him a good addition to the expertise of the BAI.

The Second World War and the German occupation of the Netherlands (10 May 1940 – 5 May 1945) had a

major impact on Tjalling's studies and, as it turned out, would also have an impact on the start of his academic career. Except for the University at Leiden and the Delft University of Technology (then Technische Hogeschool Delft), all universities remained open after the winter of 1940. From 1942, however, new male students were obliged to serve in the Dutch Labour Service for six months. Tjalling was put to work with a spade in labour camps in the Dutch province of Noord-Brabant. It was not until November 1942 that he could return to Groningen to start his studies in biology. But shortly afterwards, academic education also came to a halt at Groningen. In February 1943, Tjalling returned to his native village of Havelte, where he got a job at the town hall. For Tjalling, like all other Dutch students, the war period was characterized by persistent delays.

An additional complicating factor was that Tjalling had twice signed the declaration of loyalty to the German occupier (Bazelmans et al. 2015, 42-44). The first time was at the start of his studies, so as not to jeopardize the interest-free student loan that had been granted to him. The second time was in the spring of 1943. There had been a lot of unrest among students in the preceding months because of the threat that many students would be employed in Germany. To restore order, the declaration of loyalty was submitted to all students for signature. The statement stated that the signatory would comply with all laws, regulations and measures applicable in the occupied Netherlands, and that they would refrain from any action directed against the Dutch government, the German Empire or the German *Wehrmacht*. Those who did not sign had to register for the *Arbeitseinsatz*, a forced labour category of internment within Nazi Germany. Those who did sign could continue their studies. After consulting two Groningen professors - neither of whom objected to him signing - Tjalling signed the declaration. He belonged to a small minority, and he learned during the post-war 'purge' that the line between 'right' and 'wrong' was crossed by signing the statement. Tjalling was excluded from exams for some time, and his studies were thus delayed once more. After the war, he regretted signing the declaration of loyalty in such a naive way. Tjalling himself thought his naivety was a product of him being cut off in Havelte from university life and of not being a member of a student fraternity (pers. comm.).

After the war, Tjalling continued his studies by specializing in the application of palynology in archaeological research. Palynology, the study of (sub)fossil pollen, was experiencing strong growth as a new method for vegetation reconstruction and the study of biostratigraphy, and the specialization suited him, as a biologist with a predilection for botany and plant sociology. Ultimately, Tjalling graduated as a biologist at the start of 1950, with a major in botany and minors in

archaeology and zoology. On February 27, 1951, he married Mien, in Havelte. Later in 1951, he spent six months in Copenhagen, together with Mien, to further train himself in palynology at the laboratory of Johannes Iversen (1904-1972), of the Danish Geological Service. During conferences, he came into contact with various celebrities from this field, such as George Godwin, Franz Firbas, Jørgen Troels-Smith and Knut Faegri. However, he also felt the pressure to build a more stable life and realized that the opportunities for this in academia were limited. Tjalling and Mien's first child, Tjalling Warner (1951), was already on the way, so the couple needed a steady income (later three more children would complete the family: Huib, Hans and Ernst).

Outside academia, the opportunity for work did arise, again through the intercession of his friend Tjeerd van AnDEL. Van AnDEL introduced Tjalling to the Bataafse Petroleum Maatschappij (BPM; Batavian Oil Company, later a subsidiary of Royal Dutch Shell), where he was able to work as a specialist in palynology as Van AnDEL's successor. During his time at BPM, Tjalling worked on a PhD project in the evenings, in a disciplined manner. This included a unique collaboration with his fellow student Willem Glasbergen in the investigation of the well-known burial mound group at Toterfout-Halve Mijl, in the province of Noord-Brabant (Glasbergen 1954a, 1954b). Palynological research on the burial mounds themselves and the soil directly underneath convinced Tjalling that the heath as large-scale shrubland habitat, which is so characteristic of the vast sandy areas of northern and Atlantic Europe, had not primarily developed as a result of climate change during the last Ice Age, as was then generally assumed. Instead, he argued, it must have been in part the product of the long-standing intensification of human land use from the Neolithic onwards. This new insight eventually led to his dissertation, *De praehistorische mens en zijn milieu: een palynologisch onderzoek naar de menselijke invloed op de plantengroei van de diluviale gronden in Nederland* (Prehistoric man and his environment: a palynological study of human influence on plant growth on the diluvial soils in the Netherlands), on which he obtained his PhD at the University of Groningen on 2 April 1954, with Albert Egges van Giffen as his supervisor (Waterbolk 1954a).

To his own surprise, Tjalling was offered the chair previously held by Van Giffen, as well as the directorship of the BAI, shortly after his PhD defence. Tjalling did not expect to qualify for this because of his signing of the declaration of loyalty during the war and because he himself saw a better candidate in his fellow student Willem Glasbergen. However, Van Giffen turned out to have other plans for Glasbergen, who later became a professor at the University of Amsterdam. Shortly after his PhD defence, Tjalling delivered his inaugural

Fig. 2. The staff of the Biologisch-Archaeologisch Instituut of the University of Groningen, 1947. Front row, centre: A.E. van Giffen; second row, second from left: W. Glasbergen; and second row, third from left: H.T. Waterbolk (© GIA/RUG).

lecture: *Microscop en Spade* (Microscope and Spade) (Waterbolk 1954b).

As professor and director, Tjalling could not, of course, escape the world of university administration. In the course of his career, he became involved in various university issues and reorganisations. He sometimes, as he himself put it, had difficulties with that. He did not see himself as an administrator and was averse to political games. A complicating factor was that, even after his retirement, Van Giffen liked to be involved in the development and organization of Dutch archaeology, both in and outside the university at Groningen.

Even before his appointment as professor, Tjalling Waterbolk had become involved in one of the most important breakthroughs in the discipline of archaeological: the so-called radiocarbon revolution. The ^{14}C method was invented by the American chemist W.F. Libby (1908-1980) and published by him in 1949. Tjalling had already heard the news of its invention earlier that year, during his research internship in Copenhagen. The following year, a ^{14}C project was also started at Groningen. This was mainly due to the energetic actions of Van Giffen, who approached the Groningen biophysicist Hessel de Vries with the question whether he could build a 'dating device' based on the new discovery, paid

for by the BAI. The first dating was carried out as early as May 1952, and soon afterwards the number of routine measurements for dating increased rapidly.

Between 1954 and 1959, Tjalling worked closely with De Vries, with Tjalling focusing mainly on sampling techniques and specific archaeological and stratigraphic issues. After De Vries's untimely death in 1959, the ^{14}C method was further developed by Tjalling in collaboration with Hendrik De Waard, John Vogel and Wim Mook. In the following decades, the Groningen laboratory grew into one of the most prominent ^{14}C laboratories in the world, not only due to the large number of dates run there, but also due to its fundamental contributions to the further development of the method. Looking back on his career, Tjalling realized that his development as an archaeologist had been largely determined by what he called the ' ^{14}C era' (Bazelmans et al. 2015, 115).

After his appointment as professor, Tjalling's research focused more and more on the material culture of late prehistoric settlements in the northern Netherlands. The best example of this was his *Hauptzüge der eisenzeitlichen Besiedlung der nördlichen Niederlande* (1962; The Main Characteristics of the Iron Age settlement of the northern Netherlands), in which he explored pottery typology to reconstruct at least four important

migrations that characterized the northern Netherlands during the Bronze Age and Iron Age. The so-called Zeijen culture, defined by him, also fits in with this essentially culture-historical approach (Slofstra 1994).

At first it seemed that Tjalling had some difficulty in linking what was for him a new field of research with his expertise in palaeobotany and his background in the natural sciences. However, this changed as his research became more thematic, through his interdisciplinary interest in the spread of farming. In a 1968 review article in *Science* entitled Food Production in Prehistoric Europe, he considered the spread of farming against the backdrop of climate change, the physiography of Europe and the subsistence economy of indigenous hunter-gatherer societies. Tjalling's interest in this issue was sparked by contacts with colleagues abroad, such as Grahame Clark (1907-1995, University of Cambridge), Robert Braidwood (1907-2003, University of Chicago) and Joe R. Caldwell (1916-1973, University of Georgia-Athens). Another important motive was a series of excavations in Limburg, central Europe and the Near East that focused on the settlements of early farming communities. Tjalling was actively involved in the research of the Early Neolithic settlements near Geleen, in the Dutch province of Limburg; the tell site at Gomolova, in what was then Yugoslavia; a lakeside settlement near Niederwil, in Switzerland; and Tell Bouqras, in Syria. It was during a visit to Gomolova that Tjalling showed his talent for identifying house plans in dense distributions of postholes, a predilection that earned him a degree of renown among (international) colleagues and which he was able to make good use of in his own analysis and interpretation of settlement sites.

Tjalling's study of the spread of farming brought together a number of lines of research that had explicitly structured European archaeology up to that point. On the one hand - but indirectly - the research was inspired by the culture-historical research tradition, which emphasized the spread of cultural phenomena from the Near East across Europe (the *Ex Oriente Lux* theory). On the other hand, his research also propagated theoretical and methodological innovation, because it was inspired by the ecological paradigm and the economic prehistory approach, developed in Cambridge in the 1960s and 1970s, and because the ¹⁴C method provided indispensable support for his interpretations. The emergence and spread of farming from the Near East to north-western Europe remained a common thread throughout his work. It is no coincidence that his farewell speech as professor was entitled *Tussen Hunze en Eufraat* (Waterbolk 1987), the Hunze being a river in his 'own' Drenthe.

Tjalling Waterbolk was averse to methodological debates in archaeology, partly because these debates, according to him, suffered from 'over-theorizing' and

a lack of empirical substantiation. In the 1970s, sympathy grew in the Netherlands for the New Archaeology, with a young generation of archaeologists from the University of Amsterdam as the main protagonists (Slofstra 1974). In a discussion in the Dutch archaeology journal *Helinium* (Waterbolk 1974), Tjalling took a clear stand against a paradigm shift, with a contribution in the French (!) language. He argued that there was actually nothing new under the sun with New Archaeology, because the systems approach had already reached archaeology through ecology. Also, in his opinion, the New Archaeology was largely based on a one-sided, anthropologically inspired rhetoric in English-language neologisms. Tjalling also fully ignored the Dutch experiments with post-processual archaeology in the 1990s. For Tjalling, archaeology was principally a historical discipline. In this respect, Tjalling's thinking and work can be classified as a-theoretical or even anti-theoretical.

The notorious 'Vermaning affair' was undoubtedly one of the most intrusive and disruptive periods in Tjalling's life. In the late 1960s and early 1970s, the amateur archaeologist Tjerk Vermaning discovered what he claimed were Neanderthal artefacts at various locations in Drenthe, particularly near Hoogersmilde, Hijken and Eemster. These new discoveries, which were unique to the north of the Netherlands, drew a lot of publicity (Van der Sanden 2018), and the site at Hoogersmilde was soon published, by Tjalling and Johannes Diderik van der Waals (Van der Waals and Waterbolk 1973).

Although early on some international experts had expressed slight doubts about the artefacts' authenticity, it was not seriously questioned until after the appointment, in 1973, of the young geologist Dick Stapert, who was to study the Neanderthal sites of Vermaning as part of his PhD. Stapert soon discovered some striking anomalies in Vermaning's find assemblages. For example, the material from Hijken and Hoogersmilde differed typologically from what was known from abroad and made a somewhat clumsy impression from a technological point of view. Furthermore, the artefacts lacked the secondary natural surface modifications that are present on most Middle Palaeolithic material from the Drenthe boulder sand, and they showed surface changes that could not be explained geochemically on the basis of their geological matrix. Based on these and other observations, Stapert and Waterbolk concluded that Vermaning's finds were forgeries.

What followed was a protracted and drawn-out legal issue, and subsequent court cases received nationwide press coverage. The legal case not only alienated the community of amateur archaeologists from academic archaeology, but it also divided the professional community itself. With hindsight, we can see that the dynamics of the case are exemplary of the post-1968

changeover in the relationship between academia, the public and the media. Tjalling had always thought that the legal route had been chosen too hastily over scientific debate, and he regretted the course of events from that perspective. Today, the majority of the professional community is convinced that the Vermaning collections consist for the most part of falsifications. The question of who was actually responsible for the forgeries has led to various conspiracy theories. The chances that this question will ever be answered are small, given the fact that crucial actors of the time have now died and paper trails are missing. In his book *Scherpe stenen op mijn pad: deining rond het onderzoek van de steentijd in Nederland* (2003; Sharp stones on my path: upheaval surrounding research into the stone age in the Netherlands), Tjalling reconstructs from his own point of view how the Vermaning affair developed and how it deeply affected his own career and personal life. The book also includes his ideas on the evil genius behind the forgeries being someone other than Vermaning.

The landscape is a common thread through Tjalling's life and work. He always showed a special interest and great appreciation for the historically grown cultural landscape and its natural values. Over the years, he contributed to publications aimed at the general public about nature and landscape in Drenthe and his beloved Wadden area – now Unesco World Heritage. For many years, he was a board member of Het Drentse Landschap (The Drenthe Landscape), and from 1955 he was also a member of the Natuurbeschermingsraad (Council for Nature Conservation), an advisory board to the Dutch government in the field of nature conservation and scenic quality.

His involvement in the study and preservation of valuable cultural landscapes increased from the end of the 1980s, but even among his earlier work, we find some true gems of landscape research. Here we mention his publication from 1972 on the river valley landscape of the Drentse Aa (Waterbolk 1972). In this article, he shows how this small-scale and varied landscape has been characterized over the centuries by dynamics and by continually new relationships among the soil, the vegetation, the settlement pattern and land use. This interaction resulted in environmental crises: “We really don't need to go to the deserts or steppes of Asia and Africa to learn about the degradation of the environment due to overexploitation”, he concluded (translation by the authors).

From the late 1950s, Waterbolk was heavily involved in archaeological settlement research in Drenthe. Large-scale excavations near a number of villages (Anloo 1957-1958; Wijster 1958-1961; Elp 1960-1962; Odoorn 1966; and Gasselte 1975-1976), in combination with cartographic and historical-geographic study, revealed that the villages had led a wandering existence

well into the Middle Ages, but, as Tjalling observed, always within the boundaries of a fairly stable territorial division of the Drenthe landscape as a whole into village areas (Waterbolk 1995). This discovery convinced him that landscape and nature conservationists, and of course also planners, should do more with these kinds of spatial structures, which are different in every cultural landscape. He also elaborated this principle for other cultural landscapes in the northern part of the Netherlands, such as the *terpenlandschap* (landscape with dwelling mounds). From that historical perspective, he often reacted critically to the first nature development projects in the areas concerned. He continued to propagate his innovative insights in this field, which in fact made it possible to combine new spatial developments with old patterns in meaningful ways, in publications and policy advice. He never became a man of protest, however; he remained a man of science.

During the last 20 years of his life, Tjalling devoted himself with renewed energy to the study of pre- and early historical house plans. In his book *Getimmerd verleden: sporen van voor- en vroeghistorische houtbouw op de zand- en kleigronden tussen Eems en IJssel* (2009; Carpentered past: traces of pre- and early historic timber construction on the sand and clay soils between Eems and IJssel), he presented a detailed chronological overview of the variety of building types and house constructions in the northern Netherlands from the Bronze Age to the later Middle Ages.

He also felt more and more the need to reflect on the history of Dutch and international archaeology and on his own role in it. He was very much willing to contribute to a book about his life and work, which he published together with the undersigned (Bazelmans et al. 2015). In fact, that book was the condensed result of a series of interviews that took place from 1995 onwards, the first results of which appeared in the journal *Archaeological Dialogues* (Bazelmans et al. 1997). Afterwards, however, Tjalling still felt the need to leave an even more complete autobiographical document, entirely based on his own memories, interpretations and insights, to future generations of colleagues. The result of this is the informative and beautifully illustrated book *Veranderend verleden: mijn zoektocht naar structuur in onze voorgeschiedenis* (2019; Changing past: my quest for structure in our history), which was published a little less than a year before his death. The interviews and autobiography contain many beautiful snapshots in time of a science in development – images that could have quickly fallen into oblivion. Through Tjalling, we get to know the science of the 1950s and 1960s, for example, as small-scale but at the same time distinctly interdisciplinary and international – a science in which it was still common to devote yourself to a single scientific riddle for many years, no matter how small and

socially irrelevant it may seem at first sight. Tjalling's interest in the history of archaeology was especially stimulated by the research done by Martijn Eickhoff on Dutch archaeology between 1933 and 1945 (Eickhoff 2003). Eickhoff's PhD dissertation forced Tjalling to reconsider Van Giffen's ambivalent relationship with Nazi archaeology and with the German occupiers, his own role during the Second World War, the unwitting influence of Nazi archaeology on post-war archaeology, and the problematic *Kollektives Beschweigen* (collective silence) of his German post-war colleagues (Bazelmans et al. 2015, 96-109).

With the death of Harm Tjalling Waterbolk, we say farewell to an influential and broadly interested archaeologist, a quick thinker with an extraordinary talent for recognizing and analyzing spatial patterns and for concisely synthesizing research results, and with a great passion for landscape and nature. We'll miss him as a scientist, but also as an engaging and somewhat rushed companion on nature walks, pointing left and right at interesting plant communities, bird species, prehistoric monuments and historic landscape features.

Jos Bazelmans
Cultural Heritage Agency,
Amersfoort

Jan Kolen
Faculty of Archaeology,
Leiden University

References

- BAZELMANS, J., J. KOLEN & H.T. WATERBOLK, 1997. On the natural history of the peasant landscape: an archaeological dialogue with Tjalling Waterbolk. *Archaeological Dialogues* 4, 71-99.
- BAZELMANS, J., J. KOLEN & H.T. WATERBOLK, 2015. *Werk van eeuwen: gesprekken met Tjalling Waterbolk*. Assen, Van Gorcum.
- EICKHOFF, M., 2003. *De oorsprong van het 'eigene': Nederlands vroegste verleden, archeologie en nationaal-socialisme*. PhD dissertation, Universiteit van Amsterdam.
- GLASBERGEN, W., 1954a. Barrow excavations in the Eight Beatitudes, the Bronze Age cemetery between Toterfout and Halve Mijl, North Brabant: I. *Palaeohistoria* 2, 1-134.
- GLASBERGEN, W., 1954b. Barrow excavations in the Eight Beatitudes, the Bronze Age cemetery between Toterfout and Halve Mijl, North Brabant: II. *Palaeohistoria* 3, 1-204.
- GLASBERGEN, W. & H.T. WATERBOLK, 1946. Het 'Eupen Barchien' aan de Uffelter Kerkweg bij Havelte. *Erica* 2 (2), 36-39.
- SARIS, F., 2018. *Natuurbescherming als hartstocht, Victor Westhoff (1916-2001)*. Leusden, ISVW.
- SLOFSTRA, J., 1974. Ecological and systems approaches to prehistoric archaeology: a summary of recent discussion. *Helinium* 14, 163-173.
- SLOFSTRA, J., 1994. Recent developments in Dutch archaeology. *Archaeological Dialogues* 1, 9-33.
- VAN DER SANDEN, W.A.B., 2018. *De zaak Vermaning: over een markant amateurarcheoloog in Drenthe*. Zwolle, W Books.
- WAALS, J.D. van der & H.T. WATERBOLK, 1973. The Middle Palaeolithic finds from Hogersmilde. *Palaeohistoria*, 35-120.
- WATERBOLK, A., 1934. *Havelte: beschrijving van een interessante en typisch Drentse gemeente*. Assen, Van Gorcum.
- WATERBOLK, H.T., 1954a. *De praehistorische mens en zijn milieu: een palynologisch onderzoek naar de menselijke invloed op de plantengroei van de diluviale gronden in Nederland (= Archivum Archeologicum 1)*. PhD dissertation, Rijksuniversiteit Groningen. Assen, Van Gorcum.
- WATERBOLK, H.T., 1954b. *Microscop en spade: rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar aan de Rijksuniversiteit te Groningen op 6 november 1954*. Groningen/Djakarta, J.B. Wolters.
- WATERBOLK, H.T., 1962. Hauptzüge der eisenzeitlichen Besiedlung der nördlichen Niederlande. *Offa* 19, 9-46.
- WATERBOLK, H.T., 1972. De historische en natuurwetenschappelijke betekenis van het stroomgebied van de Drentse A. *Landbouwkundig Tijdschrift* 84, 62-67.
- WATERBOLK, H.T., 1973. In memoriam Dr. A.E. van Giffen. *Jaarboek der Rijksuniversiteit te Groningen 1972-1973*, 57-59.
- WATERBOLK, H.T., 1974. L'Archéologie en Europe: une réaction contre le "new archaeology". *Helinium* 14, 135-162.
- WATERBOLK, H.T., 1987. Tussen Hunze en Eufraat. Groningen, Universiteit Groningen.
- WATERBOLK, H.T., 1995. Patterns of the peasant landscape. *Proceedings of the Prehistoric Society* 61, 1-36.
- WATERBOLK, H.T., 2003. *Scherpe stenen op mijn pad: deining rond het onderzoek van de steentijd in Nederland*. Groningen, Heveskes Uitgevers.
- WATERBOLK, H.T., 2009. *Getimmerd verleden: sporen van vroege historische houtbouw op de zand- en kleigronden tussen Eems en IJssel* (Groningen Archaeological Studies 10). Eelde/Groningen, Barkhuis/Archeological Research and Consultancy.
- WATERBOLK, H.T., 2019. *Veranderend verleden: mijn zoektocht naar structuur in onze voorgeschiedenis*. Eelde, Barkhuis.
- WATERBOLK, H.T., 2020. Het Hesselte-model: dorps- en veldnamen in dienst van archeologie, in: V.T. van Vilsteren, J.R. Beuker, P.W. van den Broeke & E.M. Theunissen (eds.), *Overpeinzingen op een vuilnisbelt*. Eelde, Barkhuis, 215-222.

Bibliography of H.T. Waterbolk

Reproduced from *Veranderend verleden. Mijn zoektocht naar structuur in onze voorgeschiedenis* (Eelde, Barkhuis), with permission from the publisher, to whom we are very grateful.

1944

Het Brandeveen en omgeving. *De Kale Jonker* (Mededelingenblad NJN, district I).

Zingende mannetjes. *De Parelduiker* (Maandblad van de Vogelwerkgroep v/d Districten I en X der NJN) 4.

1945

De zwarte specht. *Mededeelingen van de Natuurbeschermingswacht* (Commissie tot Behoud van Natuur- en Landschapschoon gevestigd te Meppel) 4, pp. 7-8.

Over hemerties en papekullen. *Plantencommissie NJN*, pp. 2-5.

Iets over climax en climaxtheorie. *Kruipnieuws* 6 (3), pp. 10-13.

Oerwoudrelicten in Drenthe. *Kruipnieuws* 7 (1/2), pp. 2-7.

with T. van An del & M. van An del: *Bodem en plantengroei in het dal van het Anderse Diep* (Extra uitgave *Kruipnieuws*, Orgaan van de N.J.N. Sociologengroep).

Pollenanalytisch onderzoek van de begraafplaats te Gasteren, Gem. Anloo. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 63, pp. 122-124.

1946

Op excursie in Vlaanderen, *Kruipnieuws* 8, p. 2.

De plaats van de vogels in de natuur, *Mededeelingen van de Natuurbeschermingswacht* (Commissie tot Behoud van Natuur- en Landschapschoon gevestigd te Meppel) 5.

with R. de Wit: De bossen in Zuid-Limburg. *Amoeba* 22 (8/9), pp. 107-110.

Spel of instinct? *Amoeba* 22 (8/9), pp. 103-104.

with W. Glasbergen: Een opgraving bij Havelte. *De Tuinhaas* 2 (5), pp. 6-7.

Het verdwijnen van het natuurlijke bos op de Bisschopsberg bij Havelte. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 64, pp. 33-36.

with W. Glasbergen: Het "Eupen Barchien" aan de Uffelter Kerkweg bij Havelte. *Erica* 2 (2), pp. 36-39.

1947

Bos en hei op de Bisschopsberg bij Havelte. *Kruipnieuws* 9 (3), pp. 1-5.

Veentjes bij Havelte. *Kruipnieuws* 9 (3), pp. 5-6.

"Levend Barnsteen". *Kruipnieuws* 9 (3), pp. 12-15.

Een merkwaardige vegetatie bij Havelte. *Kruipnieuws* 9 (3), pp. 23-24.

Twee nieuwe groeiplaatsen van de schedegelster (*Gagea spathacea*) in ons land. *Kruipnieuws* 9 (4), pp. 7-8.

Internationaal bezoek aan Drente. *De Vrije Pers* 3 (29), pp. 10-11.

Pollenanalytisch onderzoek van een aantal grondmonsters van de aeneolithische ringslootheuvel tussen Odoorn en Exloo, gem. Odoorn. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 65, pp. 127-133.

De oudheidkundige verschijnselen in verband met de ontwikkeling van plantengroei en klimaat. In: H.E. van Gelder, P. Glazema, G.A. Bontekoe, H. Halbertsma & W. Glasbergen (eds.), *Een kwart eeuw oudheidkundig bodemonderzoek in Nederland* (= Gedenkboek A.E. van Giffen). Meppel, Boom, pp. 57-97.

1948

with W. Meyer: Landschap en plantengroei van Havelte. *Kruipnieuws* 10 (1), pp. 2-35.

Pollenanalytisch onderzoek van het Bolleveen te Zeijen (voorlopige mededeling). *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 66, pp. 105-110.

Palynologisch onderzoek bij de St. Willibrorduskapel te Geisteren. *Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Limbourg* 84, pp. 242-246.

1949

Palynologisch onderzoek van grafheuvelds en oud akkerland op het Noordse Veld bij Zeijen. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 67, pp. 126-145.

Appendix to: W. Glasbergen, Opgravingen in Noord-Brabant (Alphen, Toterfout, Halve Mijl, Veldhoven). *Brabants Heem* 1, p. 62.

Drenthe (= Nederland ons aller tuin 5). 's Gravenhage, ANWB. Tweede druk 1952: *Drenthe* (= Nederland ons aller tuin 5). Assen & 's Gravenhage, De Torenlaan/ANWB.

with A.E. van Giffen: Bouwstoffen voor de Groninger oergeschiedenis (IV). *Verslag over 1944, 1945, 1946, 1947 en 1948 van het Museum van Oudheden te Groningen*, pp. 49-118.

1950

Excursie naar de opgravingen nabij Spier, de kerk te Havelte, het Schultehuis te Diever op 10 september 1949. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 68 (toegevoegd 1-11).

Archaeologie en palynologie. *Vakblad voor Biologen* 30, pp. 41-57.

Palynologisch onderzoek van de versterking bij het Witteveen en de cultuursporen in het Bolleveen, beide bij Zeijen, gem. Vries. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 68, pp. 100-121.

Palynological investigation of burial mounds. In: *Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques. Actes de la IIIe session*. Zürich, pp. 130-133.

De natuurlijke bosvegetaties in Drente. *Nederlandsch Kruidkundig Archief* 57, pp. 76-79.

1951

with W. Glasbergen: Het "Eupen Barchien". In: A.E. van Giffen, De Havelterberg en omgeving bij Havelte, gem. Havelte. Opgravingen in 1918, 1943, 1944 en 1946. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 69, pp. 114-124.

Het palynologisch onderzoek. In: A.E. van Giffen, De Havelterberg en omgeving bij Havelte, gem. Havelte. Opgravingen in 1918, 1943, 1944 en 1946. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 69, pp. 137-141.

with T.H. van Andel: Stuifzandprofielen te Havelte. In: A.E. van Giffen, De Havelterberg en omgeving bij Havelte, gem. Havelte. Opgravingen in 1918, 1943, 1944 en 1946. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 69, pp. 141-156.

with W. Glasbergen: Schaarsbergen. In: P. Glazema, Oudheidkundige onderzoekingen in de provincie Gelderland gedurende de jaren 1946 t/m 1950. *Gelre* 51, pp. 89-99.

Pollenanalytisch onderzoek bij enkele Veluwe tumuli-opgravingen. In: Verslag van de 23e Nederlandse Dag voor Biosociologie en Palaeobotanie, *Nederlandsch Kruidkundig Archief* 58, pp. 14-16.

De betekenis van het kruidenpollen voor het palynologisch onderzoek. In: Verslag van de 24e Nederlandse Dag voor Biosociologie en Palaeobotanie, *Nederlandsch Kruidkundig Archief* 58, pp. 24-25.

Natuurbescherming in Drente. In: J. Poortman (ed.), *Drente. Een handboek voor het kennen van het Drentse leven in voorbije eeuwen* 2. Meppel, Boom, pp. 9-21.

Landschapsgeschiedenis van Drente. In: J. Poortman (ed.), *Drente. Een handboek voor het kennen van het Drentse leven in voorbije eeuwen* 2. Meppel, Boom, pp. 23-59.

De tegenwoordige plantengroei van Drente. In: J. Poortman (ed.), *Drente. Een handboek voor het kennen van het Drentse Leven in voorbije eeuwen* 2. Meppel, Boom, pp. 61-107.

1952

Palynologisch onderzoek van een Holoceen profiel bij Den Haag. *Geologie en Mijnbouw*. N.S. 14, pp. 115-119.

1953

Palynologisch onderzoek van enkele grondmonsters van tumuli I, II en III bij Grootebroek, gem. Grootebroek. *West-Friesland's Oud en Nieuw* 20, pp. 22-23.

1954

De praehistorische mens en zijn milieu. Een palynologisch onderzoek naar de menselijke invloed op de plantengroei van de diluviale gronden in Nederland (= Archivum Archeologium 1) (Academisch proefschrift). Groningen & Assen, Van Gorcum.

Microscop en spade. Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar aan de Rijksuniversiteit te Groningen op 6 november 1954. Groningen & Djakarta, J.B. Wolters.

Palynologisch onderzoek van grondmonsters uit het oud oppervlak en uit een plag van de Berg in 't Perk. *Verhandelingen*

der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent 8, pp. 19-20.

Palynological investigation of the barrow cemetery between Toterfout and Halve Mijl, *Palaeohistoria* 2, pp. 105-122.

1955

with O.S. Kuyl & J. Muller: The application of palynology to oil geology with reference to Western Venezuela. *Geologie en Mijnbouw* N.S. 17, pp. 49-75.

with G.P. Baerends & R. Brouwer: Ethological studies on *Lebistes Reticulatus* (Peters), I An analysis of the male courtship pattern. *Behaviour* 8, pp. 249-334.

Wie is dat? (George Hendrik Voerman). *Drenthe* 25 (1), p. 12.

1956

De natuurwetenschappen in dienst van de archeologie. *Handelingen van het Vierentwintigste Nederlandse Filologencongres gehouden te Amsterdam op Donderdag 5 en Vrijdag 6 April 1956*, Groningen, pp. 91-92.

with W. Glasbergen: De laat-Romeinse goudschat van Beilen. I. Vondstomstandigheden, juridische problemen, verwerving en beschrijving. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 74, pp. 223-241.

with W. Glasbergen: De Karolingische schatvondst van Ide. I. Vondstomstandigheden & beschrijving. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 74, pp. 253-255.

Veenonderzoek in Nederland, *Groninger Universiteitsblad* 6 (4), x.

with W. Glasbergen: Der spätrömische Goldschatz von Beilen. I. Fundbericht und Beschreibung. *Palaeohistoria* 4, pp. 81-101.

Pollen spectra from Neolithic grave monuments in the Northern Netherlands. *Palaeohistoria* 5, pp. 39-51.

1957

Excursie der Drents Praehistorische Vereniging naar een Saksische hutkom op de Emelang en een samengestelde grafheuvel op de Eese, gehouden op woensdag 31 oktober 1956. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 75 (toegevoegd 1-12).

Prehistorische nederzettingen in Nederland. *Groninger Universiteitsblad* 8 (2).

Grafheuvelopgravingen in de gemeente Anloo. I. Het onderzoek. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 75, pp. 23-41.

Een kringgreppurnenveld te Wapse. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 75, pp. 42-67.

De Ertebölle-cultuur in Nederland? *Westerheem* 6, pp. 86-90.

Pollenanalytisch onderzoek van twee Noordbrabantse tumuli. In: G. Beex, *Twee grafheuvels in Noord-Brabant* (= Bijdragen tot de studie van het Brabantse Heem 11). Eindhoven, Brabants Heem, pp. 34-39.

1958

with H. de Vries & G.W. Barendse: Groningen radiocarbon dates II. *Science* 127, pp. 129-137.

Neolithische vlakgraven in Drenthe. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 76, pp. 3-17.

Een kringgreppurnenveld bij Rolde. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 76, pp. 18-20.

Een 8e-eeuwse urn uit Marum (Gr.). *Groninger Volksalmanak* 1958, pp. 125-126.

with H. de Vries: Groningen radiocarbon dates III. *Science* 128, pp. 1150-1156.

De opgraving van een nederzetting der hunebeddencultuur te Anlo. *Verslag Voorlopige Monumentenraad* 1958, p. 8.

1959

De prehistorie van Nederland in absolute getallen. In: J.E. Bogaers, W. Glasbergen, P. Glazema & H.T. Waterbolk (eds.), *Honderd eeuwen Nederland* (= *Antiquity and Survival* 2 (5-6), 1959). 's-Gravenhage, Luctor et Emergo, pp. 12-26.

Overzicht van het praehistorisch onderzoek in Drenthe in 1958. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 77, pp. 187-206.

Nieuwe gegevens over de herkomst van de oudste bewoners der kleistreken. *Akademiedagen* 11, pp. 16-37.

Die bandkeramische Siedlung von Geleen. *Palaeohistoria* 6-7, pp. 121-161.

with P.J.R. Modderman: Die Grossbauten der Bandkeramik. *Palaeohistoria* 6-7, pp. 163-171.

with P.J.R. Modderman: Zur Typologie der verzierten Tonware aus den bandkeramischen Siedlungen in den Niederlanden. *Palaeohistoria* 6-7, pp. 173-181.

with A. Bohmers, A. Bruijn & P.J.R. Modderman: Zusammenfassende Betrachtungen über die Bandkeramik in den Niederlanden. *Palaeohistoria* 6-7, pp. 225-230.

1960

The 1959 Carbon-14 symposium at Groningen. *Antiquity* 34, pp. 14-18.

with W. van Zeist: Een houten gebouwtje uit de bronstijd in het veen bij Bargerooosterveld. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 78, pp. 199-204.

Contribution to: P.-R. Giot, Une station du néolithique primaire Armoricaïn: Le Curnic en Guissény (Finistère). *Bulletin de la Société Préhistorique Française* 57, pp. 38-50.

1961

Preliminary report on the excavations at Anlo in 1957 and 1958. *Palaeohistoria* 8, pp. 59-90.

with H. Danthine, S.J. De Laet & W. Glasbergen: Avant-propos, Ter inleiding. *Helinium* 1, pp. 3-4.

with W. van Zeist: A Bronze Age sanctuary in the raised bog at Bargerooosterveld (Dr.). *Helinium* 1, pp. 5-19.

Twee boomputten bij Oostering-Pesse. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 79, pp. 244-248.

Een bronstijd-grafheuvel bij Elp. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 79, pp. 239.

Beschouwingen naar aanleiding van de opgravingen te Tritsum, gem. Franekeradeel. *It Beaken* 23, pp. 216-226.

Bronzezeitliche dreischiffige Hallenhäuser von Elp (Dr.). *Helinium* 1, pp. 126-132.

Aardewerk uit de Hallstatt D-periode van Zeijen (Drenthe). *Helinium* 1, pp. 137-141.

Beschilderd vroeg La Tène-aardewerk uit Westergo (Friesland). *Helinium* 1, pp. 147-148.

Pollenanalyse von Grabhügelsohlen. *Bericht über den V. internationalen Kongress für Vor- und Frühgeschichte Hamburg 1958*. Berlin, Verlag Mann, p. 280.

1962

The Lower Rhine basin. In: R.J. Braidwood & G.R. Willey (eds.), *Courses toward urban life* (= Viking Fund Publications in Anthropology 32). Chicago, Aldine, pp. 227-253.

De plaats van de havezate Westrup te Westdorp, gem. Borger. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 80, pp. 287-302.

Hauptzüge der eisenzeitlichen Besiedlung der nördlichen Niederlande. *Offa* 19, pp. 9-46.

1963

Wat verstaat de archaeoloog onder Fries? *Philologia Frisica anno 1962. Lezingen en pabatten fan it 3e Fryske Filologenkongres augustus 1962*. Groningen, pp. 62-65.

with J.C. Vogel: Groningen radiocarbon dates IV. *Radiocarbon* 5, pp. 163-202.

1964

Pre-Quaternary pollen analysis, in: K. Faegri & J. Iversen, *Textbook of pollen analysis. Second revised edition*. Copenhagen, Munksgaard, pp. 140-153.

with J.C. Vogel: Groningen radiocarbon dates V. *Radiocarbon* 6, pp. 349-369.

The Bronze Age settlement of Elp. *Helinium* 4, pp. 97-131.

Ein Grabhügel auf dem Gut "de Eese", Gem. Vledder, Prov. Drenthe. *Palaeohistoria* 10, pp. 71-86.

Podsolierungserscheinungen bei Grabhügeln. *Palaeohistoria* 10, pp. 87-102.

1965

Ein eisenzeitliches Gräberfeld bei Ruinen, Provinz Drenthe, Niederlande. In: R. von Uslar (ed.), *Studien aus Alteuropa II* (= Beihefte der Bonner Jahrbücher 10/II). Köln, Böhlau, pp. 34-53.

with J.J. Butler: Comments on the use of metallurgical analysis in prehistoric studies. *Helinium* 5(3), pp. 227-251.

1966

The Copper Age in Southeastern Europe. *Proceedings of the Sixth International Conference Radiocarbon and Tritium Dating held at Washington State University Pullman, Washington, June 7-11 1965*, pp. 243-244.

The occupation of Friesland in the prehistoric period. *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* 15-16, pp. 13-35.

1967

with J.C. Vogel: Groningen radiocarbon dates VII. *Radiocarbon* 9, pp. 107-155.

with W. van Zeist: Preliminary report on the Neolithic bog settlement of Niederwil. *Palaeohistoria* 12, pp. 559-580.

with P.J.R. Modderman: Prehistorie. In: *Atlas van Nederland*, blad VIII-1, 's Gravenhage.

with J.D. van der Waals: Mammoetjagers bij Hoogersmilde. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 85, pp. 177-189.

1968

Van rendierjagers tot terpbewoners. In: J.J. Kalma (ed.), *Geschiedenis van Friesland*, Drachten, Laverman, pp. 13-47.

Food production in prehistoric Europe. *Science* 162, pp. 1093-1102. Reprint in: S. Struever (ed.), *Prehistoric Agriculture*. New York, The Natural History Press, 1971, pp. 335-358.

1969

Het Biologisch-Archeologisch Instituut vernieuwd. *Academisch Perspectief* 6, pp. 103-106.

1970

C14 en de archeologie. *Spiegel Historiael* 5, pp. 324-334.

Die Deutung der Wurten in historischer Sicht. *Probleme der Küstenforschung im südlichen Nordseegebiet* 9, pp. 1-12.

Terpen, mens en bewoning. In: J.W. Boersma (ed.), *Terpen, mens en milieu*. Haren, Knoop & Niemeijer, pp. 7-24.

Geschiedenis van het terpenonderzoek. In: J.W. Boersma (ed.), *Terpen, mens en milieu*. Haren, Knoop & Niemeijer, pp. 92-100.

1971

Working with radiocarbon dates. *Proceedings of the Prehistoric Society* 37, pp. 15-33.

Working with radiocarbon dates. In: *Actes du VIIIe Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques I*, Beograd, pp. 11-24.

Het Biologisch-Archeologisch Instituut na vijftig jaar. *Jaarboek der Rijksuniversiteit te Groningen* 1971, 29-39.

1972

Radiocarbon dates from Palaeolithic sites in western Europe, compared with the climatic curve of the Netherlands. In: F. Bordes (ed.), *The origin of Homo sapiens. Proceedings of the Paris symposium, 2-5 september 1969* (= Ecology and conservation 3). Paris, Unesco, pp. 245-252.

De historische en natuurwetenschappelijke betekenis van het Stroomgebied van de Drentse A. *Landbouwkundig tijdschrift* 84, pp. 62-67.

Foreword. In: R.R. Newell & A.P.J. Vromans, *Automatic artifact registration and systems for archaeological analysis with the Philips P 1100 computer: a Mesolithic test-case*. Oosterhout, Anthropological Publications, pp. 7-9.

with J.C. Vogel: Groningen radiocarbon dates X. *Radiocarbon* 14, pp. 6-110.

with W.G. Mook & A.V. Munaut: Determination of age and duration of stratified prehistoric bog settlements. In: *Proceedings of the eighth international radiocarbon dating conference held at Lower Hutt, New Zealand, 18-25 October 1972*. Wellington, Royal Society of New Zealand, F27-F40.

1973

De archeoloog prof. C.J.C. Reuvens bezocht Drenthe in 1833; zijn werk herontdekt. *Drenthe* 44, pp. 83-85.

De oorspronkelijke structuur der Drentse zanddorpen. In: W.A. van Es (ed.), *Archeologie en Historie, opgedragen aan H. Brunsting bij zijn zeventigste verjaardag*. Bussum, Fibula-van Dishoeck, pp. 429-439.

A.E. van Giffen, Noordhorn 14 March 1884 - Zwolle 31 May 1973. *Palaeohistoria* 15, pp. 7-34.

with J.D. van der Waals: The Middle Palaeolithic finds from Hogersmilde. *Palaeohistoria* 15, pp. 35-120.

Odoorn im frühen Mittelalter. Bericht der Grabung 1966. *Neue Ausgrabungen und Forschungen in Niedersachsen* 8, pp. 25-89.

with M. Anel & Tj. van Anel: Bodem en plantengroei in het dal van het Anderse Diep. In: J. Smittenberg (ed.), *Plantengroei in enkele Nederlandse landschappen; twintig jaar vegetatiekundig veldonderzoek door leden van de Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie, bloemlezing uit Kruipnieuws 1937-1958*. Amsterdam, Bondsuitgeverij Jeugdbonden voor Natuurstudie, pp. 91-143.

Landschap en plantengroei van Havelte. In: J. Smittenberg (ed.), *Plantengroei in enkele Nederlandse landschappen; twintig jaar vegetatiekundig veldonderzoek door leden van de Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie, bloemlezing uit Kruipnieuws 1937-1958*. Amsterdam, Bondsuitgeverij Jeugdbonden voor Natuurstudie, pp. 193-229.

Enige oudheidkundige, floristische en vegetatiekundige waarnemingen betreffende Rheebruggen. *Jaarverslag Stichting 'Het Drentse Landschap' 1971-1972*, pp. 29-30.

In memoriam Dr. A.E. van Giffen. *Jaarboek der Rijksuniversiteit te Groningen 1972-1973*, pp. 57-59.

1974

l'Archéologie en Europe; une réaction contre le "new archaeology". *Helinium* 14, pp. 135-162.

Archeologen en C14. *Helinium* 14, pp. 229-240.

with D. Stapert: Midden-paleolithische vondsten. *Natuur en Techniek* 42 (1), pp. 1-15; (3), pp. 1-16.

with J.J. Butler: La fouille de A.E. van Giffen à "La Motta"; un tumulus de l'Age du Bronze Ancien à Lannion (Bretagne). *Palaeohistoria* 16, pp. 107-151.

1975

Oude nederzettingvormen in Drenthe. In: *Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond. Zomere excursie op 20 en 21 juni 1975 in Groningen en Drenthe*. K.N.O.B., pp. 10-12.

Evidence of cattle stalling in excavated pre- and protohistoric houses. In: A.T. Clason (ed.), *Archaeozoological Studies. Papers of the archaeozoological conference 1974, held at the Biologisch-Archeologisch Instituut of the State University of Groningen*. Amsterdam/Oxford, North-Holland Publishing Company, pp. 383-394.

1976

- with J.W. Boersma: Bewoning in vóór- en vroeghistorische tijd. In: W.J. Formsma e.a. (eds.), *Historie van Groningen*. Groningen, Tjeenk Willink/Bouma's Boekhuis, pp. 13-74.
- De 'versterking naar Romeins patroon' bij Zeijen opnieuw bekeken. In: *Festoen; opgedragen aan A.N. Zadoks-Josephus Jitta bij haar zeventigste verjaardag*. Groningen/Bussum, Tjeenk Willink/Fibula-van Dishoeck, pp. 637-652.
- Oude bewoning in het waddengebied. In: J. Abrahamse e.a. (eds.), *Waddenzee*. Harlingen/'s-Graveland, Vereniging tot Behoud van de Waddenzee/Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland, pp. 211-221.
- Frühe Besiedlung im Wattenraum. In: J. Abrahamse (ed.), *Wattenmeer*. Neumünster, Wachholtz, pp. 211-221.
- Tidlig bebyggelse i vadehavsområdet. In: J. Abrahamse (ed.), *Vadehavet*. Esbjerg, Bygd, pp. 211-221.
- with J.D. van der Waals: Excavations at Swifterbant; discovery, progress, aims and methods (= Swifterbant contribution 1). *Helinium* 16, pp. 3-14.
- Albert Egges van Giffen. Noordhorn 14 maart 1884 - Zwolle 31 mei 1973. *Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden* 1975-1976, pp. 122-151.

1977

- with S.J. De Laet: De prehistorie. In: *Winkler Prins Geschiedenis der Nederlanden. I. Van de prehistorie tot de Bourgondische periode*. Amsterdam, Elsevier, pp. 11-46.
- with S.J. De Laet: De Romeinse tijd. In: *Winkler Prins Geschiedenis der Nederlanden. I. Van de prehistorie tot de Bourgondische periode*. Amsterdam, Elsevier, pp. 47-78.
- The human occupation of the Mantingerbos area. *Palaeohistoria* 17, pp. 49-51.
- Opgravingen rond het Witteveen op het Noordse Veld bij Zeijen, gem. Vries (1949-1953). *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 94, pp. 177-203.
- Methods of absolute dating in European prehistory; problems and perspectives. In: B. Frenzel (ed.), *Dendrochronologie und postglaziale Klimaschwankungen in Europa* (= Erdwissenschaftliche Forschung 13). Wiesbaden, Franz Steiner, pp. 80-90.

1978

- Walled enclosures of the Iron Age in the north of the Netherlands. *Palaeohistoria* 19, pp. 97-172.
- with S.J. De Laet: De prehistorie. In: R.C. van Caenegem & H.P.H. Jansen (eds.), *De Lage Landen van prehistorie tot 1500*. Amsterdam/Brussel, Elsevier, pp. 9-61.
- with S.J. De Laet: De Romeinse tijd. In: R.C. van Caenegem & H.P.H. Jansen (eds.), *De Lage Landen van prehistorie tot 1500*. Amsterdam/Brussel, Elsevier, pp. 63-110.
- with W. van Zeist: Vorwort/avant-propos/foreword. In: H.T. Waterbolk & W. van Zeist (eds.), *Niederwil, eine Siedlung der Pfynen Kultur. I. Die Grabungen* (= *Academica Helvetica* 1). Bern/Stuttgart, Paul Haupt, pp. 7-12.
- Die Ausgrabungen von Karl Keller-Tarnuzzer in Pfyn-Breitenloo. In: H.T. Waterbolk & W. van Zeist (eds.), *Niederwil, eine*

Siedlung der Pfynen Kultur. I. Die Grabungen (= *Academica Helvetica* 1). Bern/Stuttgart, Paul Haupt, pp. 13-40.

- with H. Praamstra: Niederwil; Ergebnisse der Grabungen 1962-1963. In: H.T. Waterbolk & W. van Zeist (eds.), *Niederwil, eine Siedlung der Pfynen Kultur. I. Die Grabungen* (= *Academica Helvetica* 1). Bern/Stuttgart, Paul Haupt, pp. 49-146.
- with H. Praamstra: Niederwil; Funde, Fundumstände und Fundverteilung, in: H.T. Waterbolk & W. van Zeist (eds.), *Niederwil, eine Siedlung der Pfynen Kultur. I. Die Grabungen* (= *Academica Helvetica* 1). Bern/Stuttgart, Paul Haupt, pp. 147-187.

1979

- In memoriam Willem Glasbergen 1923-1979. *Helinium* 19, pp. 3-6.
- Nieuwe lijnen in de archeologie sinds 1945. In: *Onder de 'ZWO-Bannier'. Opstellen aangeboden aan Dr. J.H. Bannier ter gelegenheid van zijn zeventigste verjaardag*. 's-Gravenhage, Z.W.O., pp. 17-32.
- Siedlungskontinuität im Küstengebiet der Nordsee zwischen Rhein und Elbe. *Probleme der Küstenforschung im südlichen Nordseegebiet* 13, pp. 1-21.
- De oudste bewoners. In: B.P. Tammeling (ed.), *Haren; van vroeger tot nu*. Haren, Knoop & Niemeijer, pp. 15-20.
- with J.P. Bakker & G. Smit: Van dorpen, brinken, essen en heide. In: B.P. Tammeling (ed.), *Haren; van vroeger tot nu*. Haren, Knoop & Niemeijer, pp. 21-28.
- with G. Smit: Wonen buiten de dorpen. In: B.P. Tammeling (ed.), *Haren; van vroeger tot nu*. Haren, Knoop & Niemeijer, pp. 29-31.
- The development of farm house types in the North of Holland from the late Bronze Age to the medieval period. In: H. Thrane (ed.), *Fra Jernalder til Middelalder, Beretning fra et Symposium 17-19 Mai 1979 afholdt af Odense Universitet* (= *Skrifter fra Historisk Institut Odense Universitet* 27). Odense, pp. 74.
- Het vak prehistorie; karakter, doel en werkwijze. *Intermediair* 15 (32), pp. 1, 3, 5, 7, 9.
- with P.A. Akkermans, J.J. Roodenberg & M. van Loon: Tall Buqras. *Archiv für Orientforschung* 26, pp. 152-156.
- with O.H. Harsema: Medieval farmsteads in Gasselte (province of Drenthe). *Palaeohistoria* 21, pp. 227-265.

1980

- Hoe oud zijn de Drentse dorpen? Problemen van nederzettingcontinuïteit in Drenthe van de bronstijd tot de middeleeuwen. *Westerheem* 29, pp. 190-212.
- Ruilverkavelingen in Z.W. Drenthe bedreigen het landschap. *Drenthe* 51, pp. 181-184.
- Het vak prehistorie; karakter, doel en werkwijze. In: M. Chamaalaun & H.T. Waterbolk (eds.), *Voltooid verleden tijd? Een hedendaagse kijk op de prehistorie*. Amsterdam, Intermediair, pp. 9-20.

1981

- Archaeology in the Netherlands: delta archaeology. *World archaeology* 13 (2), pp. 240-254.

with P.A. Akkermans & H. Fokkens: Stratigraphy, architecture and lay-out of Bouqras. In: *Préhistoire du Levant. Chronologie et organisation de l'espace depuis les origines jusqu'au VIe millénaire, Lyon 10-14 juin 1980* (= Colloques intern. du C.N.R.S. 598). Paris, C.N.R.S., pp. 485-501.

1982

The spread of food production over the European continent. In: Th. Sjøvold (ed.), *Introduksjonen av jordbruk i Norden. Symposium i Oslo 14. og 15. april 1980*. Oslo, Universitetsforlaget, pp. 19-37.

Mobilität von Dorf, Ackerflur und Gräberfeld in Drenthe seit der Latènezeit; archäologische Siedlungsforschungen auf der nordniederländischen Geest. *Offa* 39, pp. 97-137.

De ouderdom van de Drentse dorpen. *Groniek, Gronings historisch tijdschrift* 17 (79), pp. 20-25.

with P.A. Akkermans, M.N. Van Loon & J.J. Roodenberg: The 1976-1977 excavations at tell Bouqras. *Annales Archéologiques Syriennes* 32, pp. 45-57.

1983

with A.C. Bardet, P.B. Kooi & J. Wieringa: *Peelo, historisch-geografisch en archeologisch onderzoek naar de ouderdom van een Drents dorp* (= Mededelingen der K.N.A.W., afd. Letterkunde N.R. 46, 1). Amsterdam/Oxford/New York, Noord-Hollandse Uitgevers Maatschappij.

The integration of radiocarbon dating in archaeology. *Radiocarbon* 25, pp. 639-644.

with A.D. Verlinde: Een herinterpretatie van de Karolingische grondsporen te Baalder (Ov.). *Westerheem* 32, pp. 365-370.

Thirty years of radiocarbon dating; the retrospective view of a Groningen archaeologist. *Pact 8* (= ¹⁴C and archaeology; symposium held at Groningen, August 1981), pp. 17-27.

Ten guidelines for the archaeological interpretation of radiocarbon dates. *Pact 8* (= ¹⁴C and archaeology; symposium held at Groningen, August 1981), pp. 57-70.

De plaats van de historische archeologie in het driestromenland. *Fibula* 24, pp. 9-11.

Het hunebed te Emmen, 1918. In: M.A. Addink-Samplonius (ed.), *Urnen Delven. Het opgravingsbedrijf artistiek bekeken*. Dieren, De Bataafsche Leeuw, pp. 94-95.

De terpopgraving te Ezinge, 1930-1932. In: M.A. Addink-Samplonius (ed.), *Urnen Delven. Het opgravingsbedrijf artistiek bekeken*. Dieren, De Bataafsche Leeuw, pp. 107-109.

1984

Archeologie en landschap. Zevende Kroon-voordracht, gehouden voor de Stichting Ned. Museum voor Anthropologie en Prehistorie te Amsterdam op 23 maart 1984. Haarlem, Joh. Enschedé.

Het landschap in "De oude landschap". In: *Het Drentse landschap; gisteren - vandaag - morgen*. Assen, Staatsbosbeheer, pp. 3-22.

Monumentenzorg en natuur- en landschapsbehoud in Noord-Nederland. *Noorderbreedte* 8, pp. 101-109.

Reflexions on a visit to Japan (translated by K. Yoshimura and Y. Koike). *Quarterly of archaeological studies* 30, pp. 96-102.

Gebruik van het landschap in de Romeinse tijd en de vroege middeleeuwen. In: J. Abrahamse e.a. (eds.), *Het Drentse Landschap*. Assen/Zutphen, Stichting Het Drentse Landschap/De Walburg Pers, pp. 40-47.

Het historische kultuurlandschap. In: J. Abrahamse e.a. (eds.), *Het Drentse Landschap*. Assen/Zutphen, Stichting Het Drentse Landschap/De Walburg Pers, pp. 49-91.

Natuurstudie. In: J. Abrahamse e.a. (eds.), *Het Drentse Landschap*. Assen/Zutphen, Stichting Het Drentse Landschap/De Walburg Pers, pp. 212-219.

De opleiding in de archeologie. *Universiteit en Hogeschool* 31, pp. 141-146.

with A.L. van Gijn: The colonization of the salt marshes of Friesland and Groningen: the possibility of a transhumant prelude. *Palaeohistoria* 26, pp. 101-122.

1985

The Mesolithic and Early Neolithic settlement of the Northern Netherlands in the light of radiocarbon evidence. In: R. Fellmann, G. Germann & K. Zimmermann (eds.), *Jagen und Sammeln. Festschrift für Hans-Georg Bandi zum 65. Geburtstag* (= Jahrbuch des Bernischen Historischen Museums 63-64, 1983-1984). Bern, Stämpfli & Cie, pp. 273-281.

with W.G. Mook: *Handbooks for archaeologists. 3. Radiocarbon dating*. Strasbourg, European Science Foundation.

Archeologie. In: J. Heringa e.a. (eds.), *Geschiedenis van Drenthe*. Meppel/Amsterdam, Boom, pp. 15-90.

1986

Andere tijden, andere inzichten. *Westerheem* 35, pp. 162-171.

Kultuurhistorische betekenis van het Hijkerfeld. *Noorderbreedte* 10, pp. 209-211.

Elp. In: H. Beck, H. Jankuhn, K. Ranke & R. Wenskus (eds.), *Realexikon der germanischen Altertumskunde, begr. von Johannes Hoops. 2. Aufl., Bd. 7*. Berlin/New York, Walter de Gruyter, pp. 163-175.

1987

Terug naar Elp. In: *De historie herzien. Vijfde bundel 'Historische avonden' uitgegeven door het Historisch Genootschap te Groningen ter gelegenheid van zijn honderdjarig bestaan*. Hilversum, Verloren, pp. 183-215.

Tussen Hunze en Eufraat. Afscheidsrede uitgesproken op 20 oktober 1987 door Dr. H.T. Waterbolk, hoogleeraar in de prehistorie en Germaanse archeologie aan de Rijksuniversiteit Groningen. Groningen, Universiteitsdrukkerij.

Working with radiocarbon dates in Southwestern Asia. In: O. Aurenche, J. Evin & Fr. Hours (eds.), *Chronologies du Proche Orient. C.N.R.S. Intern. Symp., Lyon 1986* (= BAR Intern. Series 379). Oxford, pp. 39-59.

1988

Zomerbewoning in het terpengebied? In: M. Bierma, e.a. (eds.), *Terpen en wierden in het Fries-Groningse kustgebied*. Groningen, Wolters-Noordhoff/Vorsten, pp. 1-19.

De archeologie van het cultuurlandschap. *Spiegel Historiae* 23, pp. 309-314.

In memoriam R. Horreüs de Haas. *Westerheem* 37, pp. 247.

¹⁴C-Datierungen von Gomolava. In: N. Tasić & J. Petrović (eds.), *Gomolava. C(h)ronologie und Stratigraphie der vorgeschichtlichen und antiken Kulturen der*

Donauniederung und Südosteuropas. Internationales Symposium Ruma 1986. Novi Sad, pp. 117-121.

1989

'Het was een mooie tijd, er viel wat te doen'. De archeoloog A.E. van Giffen (1884-1973). In: *'Om niet aan onwetendheid en barbarij te bezwijken'. Groningse geleerden 1614-1989.* Hilversum, Verloren, pp. 207-226.

with J.N. Waterbolk: Albert Waterbolk. In: F. Lutterop e.a. (eds.), *Van plaggenhut tot bungalow.* Hoogezand, Stubeg, pp. 43-48.

with G.J. de Langen: De archeologie van Ezinge. De nederzettingen- en onderzoeksgeschiedenis van een Gronings terpdorp. *Jaarverslagen van de Vereniging voor Terpenonderzoek* 66-72, 1982-1988, pp. 78-111.

Siebzig Jahre archäologische Siedlungsforschung durch das Biologisch-Archäologische Institut der Universität Groningen. Unter besonderer Berücksichtigung der Untersuchungen Albert Egges van Giffen in der Provinz Drenthe. *Siedlungsforschung. Archäologie-Geschichte-Geographie* 7, pp. 285-320.

1990

Elp (Pays-Bas): données nouvelles sur la chronologie du village du Bronze moyen et final. In: *Un monde villageois, habitat & milieu naturel en Europe de 2000 à 500 av. J.-C.* Lons-le-Saunier, pp. 17-23.

Quality differences between radiocarbon laboratories illustrated on material from SW Asia and Egypt. *Pact* 29, pp. 141-157.

Het houten gebouw onder de St.-Walburgkerk te Groningen. In: J.W. Boersma, J.F.J. van den Broek & G.J.D. Offerman (eds.), *Groningen 1040. Archeologie en oudste geschiedenis van de stad Groningen.* Bedum, Profiel, pp. 145-154.

Drenthe, Salland en Twente in de vroege middeleeuwen. Overwegingen van een archeoloog. In: J.B. Berns, P.A. Hendriks, P.H.D. Leupen, E.N. Palmboom & R. Rentenaar (eds.), *Feestbundel aangeboden aan prof. dr. D.P. Blok.* Hilversum, Verloren, pp. 357-369.

Archeologie en landschapsgeschiedenis. In: J.H.F. Bloemers, C.W. van Pelt & F.A. Perk (eds.), *Cultuurhistorie en milieu in 2015. Op weg naar een landschap zonder verleden? Symposium t.g.v. het 5-jarig bestaan van R.A.A.P.* Amsterdam, R.A.A.P., pp. 10-31.

Zeventig jaar archeologisch nederzettingsonderzoek in Drenthe. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 107, pp. 137-168.

Archaeology in the modern world. In: E. Zürcher & T. Langendorff (eds.), *The humanities in the nineties. A view from the Netherlands.* Amsterdam/Lisse, Swets & Zeitlinger, pp. 297-336.

1991

Heide als deel van het historisch cultuurlandschap. *Noorderbreedte* 15, pp. 9-12.

Archeologische monumenten op de heide. *Noorderbreedte* 15, pp. 21-25.

with W.G. Mook: Das absolute Alter der Siedlungen Niederwil und Pfyn. In: H.T. Waterbolk & W. van Zeist (eds.), *Niederwil, eine Siedlung der Pfynen Kultur. Band III: Naturwissenschaftliche Untersuchungen (= Academica Helvetica IIII).* Bern/Stuttgart, Paul Haupt, pp. 27-35.

De toekomst van de archeologie in Nederland. *Westerheem* 40, pp. 366-376.

with H.J. Waterbolk: Amber on the coast of the Netherlands. In: H. Thoen, J. Bourgeois, F. Vermeulen, P. Crombé & K. Verlaeck (eds.), *Liber Amicorum Jacques A.E. Nenquin (= Studia Archaeologica).* Gent, Seminarie voor Archeologie, pp. 201-209.

Ezinge. In: H.H. Beck, H. Jankuhn, H. Steuer & R. Wenskus (eds.), *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde. Begründet von Johannes Hoops. 2. Aufl., Bd. 8.* Berlin/New York, Walter de Gruyter, pp. 60-76.

Das mittelalterliche Siedlungswesen in Drenthe. Versuch einer Synthese aus archäologischer Sicht. In: H.W. Böhme (eds.), *Siedlungen und Landesausbau zur Salierziet. I. In den nördlichen Landschaften des Reiches.* Sigmaringen, Jan Thorbecke Verlag, pp. 47-108.

1992

with H.J. Waterbolk: Barnsteen in het waddengebied. *Wadden Bulletin* 27, pp. 70-77.

De Strubben/Kniphorstbos 2. Gebruik en beheer tot ca. 1950. *Noorderbreedte* 16, pp. 66-72.

Danish prehistoric archaeology: a personal view from the Netherlands. In: *Dansk forhistorisk arkæologi - gennem de sidste 25 år, nu og i 2001. Rapport fra et seminar d. 5 december 1991.* København, Statens Humanistiske Forskningsråd, pp. 23-40.

with G.L.G.A. Kortekaas: De opgraving. In: P.H. Broekhuizen, H. van Gangelen, K. Helfrich, G.L.G.A. Kortekaas, R.H. Alma & H.T. Waterbolk (eds.), *Van boerenerf tot bibliotheek. Historisch, bouwhistorisch en archeologisch onderzoek van het voormalig Wolters-Noordhoff-Complex te Groningen.* Groningen, Stichting Monument & Materiaal, pp. 181-234.

Middeleeuwse houten gebouwen op het Martinikerkhof te Groningen. *Groningse Volksalmanak* 1990, pp. 153-168.

1993

Het nieuwe land. Met Friesland kwamen de Friezen. *Natuur & Techniek* 61, pp. 404-419.

Gebruik en beheer tot ca. 1950. In: *De Strubben / Kniphorstbos. Uiteindelijk op waarde geschat: perspectief voor een uniek cultuurlandschap op de Hondsrug.* Assen, Prent Boek en Beeld, pp. 26-35.

1994

- Radiocarbon dating Levantine prehistory. In: O. Bar-Yosef & R.S. Kra, Late Quaternary chronology and paleoclimates of the eastern Mediterranean, *Radiocarbon* 36, pp. 351-371.
- Opgavingen in het vuursteenmijnbouwgebied van Rijckholt-St. Geertruid, Zuid-Limburg. *Archeologie in Limburg* 61, pp. 33-52.
- Behoud van het historische cultuurlandschap verdient voorrang. In: J.N.H. Elerie & C.A.M. Fleischer-van Rooijen (eds.), *Omstreden ruimte: Een discussie over de toekomst van het landelijk gebied*. Groningen, Regio-Project, pp. 91-96.
- In de ban van Banlo. *Paleo-Aktueel* 5, pp. 110-114.
- The origin of the Lejre house type. In: A.-C. Larsen (ed.), *Kongehallen fra Lejre - et rekonstruktionsprojekt* (= Teknisk Rapport Historisk-Arkæologisk Forsøgscenar Nr. 1). Lejre, pp. 101-113.
- Ten geleide. In: J.N.H. Elerie (ed.), *Landschapsgeschiedenis van De Strubben-Kniphorstbos*. Archeologische en historisch-ecologische studies van een natuurgebied op de Hondsrug. Groningen, Regio-Project, pp. 5-6.

1995

- The Bronze Age settlement of Zwolle-Ittersumerbroek: some critical comments. *Palaeohistoria* 35/36, pp. 73-87.
- Barnsteen in het Groninger Museum. In: J.W. Boersma & C.J.A. Jörg (eds.), *Ere-Saluut. Opstellen voor Mr. G. Overdiep*. Groningen, Regio-Project, pp. 85-102.
- Kamps en Kampsheide: Drenthe in het klein. *Het Drentse Landschap Kwartaalblad* 5, pp. 5-12.
- Chairman's introductory remarks & general summary. In: *The National Museum of Denmark. International Evaluation of Research Activities*. Copenhagen, The National Museum of Antiquities, pp. 25-29 & 66-75.
- De prehistorische nederzetting van Zwolle-Ittersumerbroek. *Archeologie en Bouwhistorie in Zwolle* 3, pp. 123-173.
- Wederom paalkransen in Zwolle-Ittersumerbroek. *Spiegel Historiae* 31, pp. 53-54.
- Patterns of the peasant landscape. *Proceedings of the Prehistoric Society* 61, pp. 1-36.
- with J.M. Bos, J. Scheffer & E. Taaijke: Het archeologisch belang van terpzolen. *Noorderbreedte* 19, pp. 160-163.

1996

- Sir John Grahame Douglas Clark 28 juli 1907 - 12 september 1995. In: *Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. Levensberichten en herdenkingen 1996*. Amsterdam, pp. 15-20.
- Wat betekent Haren voor mij? *Haren Seizoenkrant*, mei 1996.
- with B. van Geel & J. Buurman: Archaeological and palaeoecological indications of an abrupt climate change in the Netherlands, and evidence for climatic teleconnections around 2650 BP. *Journal of Quaternary Science* 11, pp. 451-460.
- Tussen Rhee en Rolde: verslag van een archeologische zoektocht. *Mededelingen van de Afdeling Letterkunde der Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, Nieuwe Reeks* 59 (2), pp. 65-107.

- De toekomst van h(H)et Drentse l(L)andschap: een verkenning (bewerking H. Moorlag). *Hoogeveense Courant*, 7/2, 14/2 en 21/2.
- De geschiedenis als de drager van de toekomst. *Het Drentse Landschap Kwartaalblad* 12, pp. 19-21.
- Gefügemuster der bäuerlichen Kulturlandschaft in den nördlichen Niederlanden. *Siedlungsforschung Archäologie-Geschichte-Geographie* 14, pp. 47-94.

1997

- with J. Bazelmans & J. Kolen: On the natural history of the peasant landscape. An archaeological dialogue with Tjalling Waterbolk. *Archaeological Dialogues* 4, pp. 71-101.
- The cultural heritage of the Wadden landscape. In: *Workshop on the Cultural Heritage in the Wadden Sea Region, Ribe, September 10th-12th 1997. Abstracts and Lectures*. Copenhagen, The National Forest and Nature Agency, pp. 1-19.
- with B. van Geel & J. Buurman: Abrupte veranderingen in delta ¹⁴C rond 2700 BP in paleoklimatologisch en archeologisch perspectief. In: D. Hallewas, G.H. Scheepstra & P.J. Woltering (eds.), *Dynamisch Landschap. Archeologie en geologie van het Nederlandse kustgebied*. Assen, Van Gorcum, pp. 153-173.

1998

- with B. Van Geel, J. van der Plicht, M.R. Kilian, E.R. Klaver, J.H.H. Kouwenberg, H. Renssen & I. Reynaud-Farrera: The sharp rise of delta ¹⁴C ca. 800 cal BC: possible causes, related climatic teleconnections and the impact on human environments. *Radiocarbon* 40, pp. 535-550.
- with H.A. Groenendijk: *Urnen en essen*. Groningen, Regio-Project.
- Herinneringen aan Rijckholt. In: P.C.M. Rademakers (ed.), *De prehistorische vuursteenmijnen van Ryckholt-St. Geertruid*. Maastricht, Werkgroep Prehistorische Vuursteenmijnbouw Nederlandse Geologische Vereniging Afdeling Limburg, pp. 1-2.
- Albert Egges van Giffen. In: H. Beck, H. Steuer & D. Timpe (eds.), *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde, begr. von J. Hoops*. 2. Auflage. Bd. 12, pp. 85-87.

1999

- Albert Egges van Giffen (1884-1973). In: T. Murray (ed.), *Encyclopedia of Archaeology. The Great Archaeologists*, Volume I. Santa Barbara/Denver/Oxford, ABC-CLIO, pp. 335-356.
- From Wijster to Dorestad and beyond In: H. Sarfatij, W.J.H. Verwers & P.J. Woltering (eds.), *In Discussion with the Past. Archaeological studies presented to W.A. van Es*. Zwolle, Foundation for Promoting Archaeology (SPA), pp. 107-117.
- Conférence de cloture: Archaeology and radiocarbon dating 1948-1998: a golden alliance. In: J. Evin, C. Oberlin, J.-P. Daugas & J.-F. Salles (eds.), *3ème Congrès International ¹⁴C et Archéologie Lyon 6-10 avril 1998* (= Mémoires de la Société Préhistorique Française xxvi), pp. 11-17.
- Landschappen in mijn omgeving: cultuur en natuur in Noord-Nederland. In: J. Kolen & T. Lemaire (eds.), *Landschap*

in meervoud. *Perspectieven op het Nederlandse landschap in de 20ste/21ste eeuw*. Utrecht, Jan van Arkel, pp. 95-116.

Uit het leven van een landschap. Geschiedenis van de zorg voor natuur en landschap in Drenthe. Groningen, Regio-Project.

with G.L.G.A. Kortekaas: Op zoek naar wat aan het Roode Weeshuis voorafging. In: P. Holthuis, *Roode Wezen in Groningen*. Groningen, Stichting Roode of Burgerweeshuis, pp. 19-42.

De mens in het Preboreale, Boreale en Atlantische bos. *Paleo-Aktueel* 10, pp. 68-73.

De archeologie in Groningen voor 50 jaar. Enkele herinneringen aan Albert Meijer. *Paleo-Aktueel* 10, pp. 85-88.

2000

Voorhistorische bewoning in het Reestdal. In: M.A.W. Gerding (ed.), *Over de Reest. De gebouwde cultuur in het Reestdal van ingetogen naar zelfbewust. Verslag van een onderzoek in 1999-2000 verricht door het Steunpunt Monumentenzorg Drenthe (Erfgoedhuis Drenthe) in opdracht van de Stichting Het Drentse Landschap*. Assen, z.p.

De laatmesolithische steenhoop G7 te Haren, prov. Groningen, Nederland. In: M. Bierma, S. Bottema & G.J. Bartstra (eds.), *Paleo-Ottueel. Verbijsterende archeologie in 2000*. Groningen, pp. 20-23.

2001

Nogmaals Wierhuizen. In: H. Buitenhuis & W. Prummel (eds.), *Animals and Man in the Past. Essays in honour of Dr. A.T. Clason, emeritus professor of archaeozoology Rijksuniversiteit Groningen, the Netherlands* (= ARC-Publicatie 41). Groningen, pp. 317-322.

with G. Kortekaas: Een stalling voor vee in de open lucht. Een zoektocht naar de duiding van kuilenpatronen onder het Roode Weeshuis te Groningen en in Drenthe. *Hervonden Stad*, pp. 69-82.

2002

with J.M. Bos, J. van der Plicht & E. Taayke: Sporen van ijzertijd-bewoning in de terpzoom van Wommels-Stapert (Friesland). *Palaeohistoria* 41/42, pp. 177-223.

with M.A.W. Gerding: Geschiedenis van het Reestdal in grote lijnen. In: M.A.W. Gerding (ed.), *De gebouwde cultuur in het Reestdal. Van ingetogen naar zelfbewust*. Zwolle, Waanders, pp. 10-25.

Profane en sacrale houten gebouwen uit de Middeleeuwen in Noord-Nederland. *Groninger Kerken* 19, pp. 44-56.

Van Giffen en De Ploeg. *Paleo-Aktueel* 13, pp. 9-14.

with J. Kuys: Niederlande. In: H. Beck, D. Geuenich & H. Steuer (eds.), *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde, begr. von J. Hoops, 2. Auflage*, Bd. 21. Berlin/New York, Walter de Gruyter, pp. 164-191.

with J. Lanting: Odoorn. In: H. Beck, D. Geuenich & H. Steuer (eds.), *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde begr. von J. Hoops, 2. Auflage*, Bd. 21. Berlin/New York, Walter de Gruyter, pp. 562-572.

2003

Rhee. In: H. Beck, D. Geuenich & H. Steuer (eds.), *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde, begr. von J. Hoops, 2. Auflage*, Bd. 24. Berlin/New York, Walter de Gruyter, pp. 521-524.

Ruinen. In: H. Beck, D. Geuenich & H. Steuer (eds.), *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde, begr. von J. Hoops, 2. Auflage*, Bd. 25. Berlin/New York, Walter de Gruyter, pp. 459-462.

Scherpe stenen op mijn pad. Deining rond het onderzoek van de steentijd in Nederland. Groningen, Heveskes Uitgevers.

Galgenberg; Van Giffen; Neolithicum; en andere onderwerpen. In: M.A.W. Gerding, P. Brood, M. Hillenga & H. Nijkeuter (eds.) *Encyclopedie van Drenthe*. Assen, Koninklijke Van Gorcum.

Preface. In: L. Johansen & D. Stapert, *Oldeholtwolde. A Hamburgian family encampment around a hearth*. Lisse, Balkema, p. ix.

2004

Hoofdlijnen bewoningsgeschiedenis stroomgebied Drentsche Aa. In: *Cultuurhistorische inventarisatie ten behoeve van Landshapsvisie Drentsche Aa*, RAAP-Rapport 969, pp. 9-26.

De archeologie in de beginjaren van het Historisch Genootschap. In: P. Brood, B. Ebels-Hoving, J. Hermans & T. Waterbolk (eds.), *Groningse historici bijeen*. Groningen, Heveskes uitgevers, pp. 22-28.

2005

Het geheim van het oude heideland. *Paleo-Aktueel* 14/15, pp. 1-10.

Landschap en archeologie (van de Prehistorie tot de Middeleeuwen). In: P. Brood, M. Hillenga, H. van der Veen, H. Boezen & R. Hoving (eds.), *200 jaar Veenkoloniën van Borger en Odoorn*. Bedum, Stichting 400 jaar Veenkoloniën/Profiel, pp. 11-25.

with L. Fischer: Landschap en cultuurgeschiedenis van het Waddenzegebied. In: J. Abrahamse, M. Bemelman & M. Hillenga (eds.), *Wadden. Verhalend landschap. Cultuurhistorische reis langs de waddenkust van Denemarken, Duitsland en Nederland*. Wilhelmshaven/Bilthoven/Baarn, Common Wadden Sea Secretariat/De Connecting Link/Tirion, pp. 14-35.

with L. Fischer: Landschaft und Kulturgeschichte des Wattenmeergebietes. In: J. Abrahamse, M. Bemelman & M. Hillenga (eds.), *Das Wattenmeer. Kulturlandschaft vor und hinter den Deichen*. Stuttgart, pp. 14-35.

with L. Fischer: Vadehavsområdets landskab og kulturhistorie. In: J. Abrahamse, M. Bemelman & M. Hillenga (eds.), *Vadehavet. Portrætter af et kulturlandskab*. Esbjerg/Varde/Tønder, pp. 14-35.

with L. Fischer: Landschap en cultuurgeschiedenis van het Waddenzegebied. *Noorderbreedte* 5, pp. 3-11.

Over de biografie van het Stellingwarver laandschap. *Ovend* 33 (5), pp. 3-9.

Van Giffen en het wierdenlandschap. In: E. Knol, A.C. Bardet & W. Prummel (eds.), *Professor Van Giffen en het geheim van de wierden*. Veendam/Groningen, Heveskes Uitgevers/Groninger Museum, pp. 11-15.

Nogmaals het geheim van het oude heideland. *Paleo-Aktueel* 16, pp. 1-2.

2006

- De auteur van 'Het geheim van het oude heideland'. *Het Waardeel* 26, pp. 11-13.
- Zeijen. In: H. Beck, D. Geuenich & H. Steuer (eds.), *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde begr. von J. Hoops, 2. Auflage*, Bd. 34. Berlin/New York, Walter de Gruyter, pp. 485-498.
- De Henricus Muntinglaan. *Vriendenbericht. Informatiebulletin van de Vereniging Vrienden van de Hortus* 68, pp. 10-11.
- Grafheuvels en andere archeologische monumenten op oude topografische kaarten van Drenthe. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 123, pp. 97-152.
- Over de biografie van het Stellingwerver landschap. Oldeberkoop, Stichting Stellingwarver Schrieversronte.

2007

- with J.P. de Roever & A. Hasenfratz: Keramik. In: A. Hasenfratz & D.C.M. Raemaekers (eds.), *Niederwil, eine Siedlung der Pfynner Kultur, Band V. Anorganische Funde, Palynologie und Synthese*. Frauenfeld, Departement für Erziehung und Kultur des Kantons Thurgau, pp. 71-90.
- with A. Hasenfratz: Niederwil – eine Synthese. In: A. Hasenfratz & D.C.M. Raemaekers (eds.), *Niederwil, eine Siedlung der Pfynner Kultur. Band V. Anorganische Funde, Palynologie und Synthese*. Frauenfeld, Departement für Erziehung und Kultur des Kantons Thurgau, pp. 164-179.
- Zwervend tussen de venen. In: J.H.F. Bloemers (ed.), *Tussen D26 en P14: Jan Albert Bakker 65 jaar*. Amsterdam, Amsterdams Archeologisch Centrum, pp. 181-208.
- Enkele herinneringen aan Jan Dijkstra (29 april 1907 – 20 maart 2006). *Paleo-Aktueel* 18, pp. 1-3.
- De huizen van Fochteloo. *Paleo-Aktueel* 18, pp. 69-73.

2008

- Woord vooraf, en een blik terug. In: J.A.W. Nicolay (ed.), *Opgravingen bij Midlaren. 5000 jaar wonen tussen Hondsrug en Hunzedal*, deel I. Eelde/Groningen, Barkhuis Publishing/Universiteitsbibliotheek Groningen, pp. xv-xvii.
- with J.A.W. Nicolay: Huisplattegronden: de ontwikkeling van de bronstijd tot in de middeleeuwen. In: J.A.W. Nicolay (ed.), *Opgravingen bij Midlaren. 5000 jaar wonen tussen Hondsrug en Hunzedal*, deel I. Eelde/Groningen, Barkhuis/Universiteitsbibliotheek Groningen, pp. 91-126.
- with G.L.G.A. Kortekaas: Gebouwen uit de Romeinse tijd en de Volksverhuizingstijd in de stad Groningen. *Hervonden Stad*, pp. 105-114.
- Oeze volk. In: L. Amkreutz & A. Willemsen (ed.), *Tijdreizigers op zoek naar de archeologische sensatie*. Leiden, Rijksmuseum van Oudheden, pp. 84-85.
- Niederwil-aanvulling excursieverslag. *De Spieker* 29, p. 16.

2009

- Getimmerd Verleden, sporen van voor- en vroeghistorische houtbouw op de zand- en kleigronden tussen Eems en IJssel* (= Groningen Archaeological Studies, 10). Eelde/Groningen, Barkhuis/Archaeological Research and Consultancy.

- with H.R. Reinders: Archeologie en geschiedenis van Pesse 1, De marke van Pesse en de opgravingen in het middeleeuwse oude centrum. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 126, pp. 169-201.
- with H.R. Reinders: Archeologie en geschiedenis van Pesse 2, De middeleeuwse kapel van Bultinge. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 126, pp. 203-213.

2010

- with J.J. Delvigne: J.F. Steenhuis, A.E. van Giffen en het begin van het wierdenonderzoek. *Jaarverslagen Vereniging voor Terpenonderzoek* 93, pp. 35-62.
- De oudste terpenhuizen. *Jaarverslagen Vereniging voor Terpenonderzoek* 93, pp. 63-84.
- Wonen op de wadden. 1500 jaar boerderijbouw op onbedijkte kwelders. Met een terugblik op een halve eeuw bemoeienis met het terpenonderzoek* (= Lezingenreeks Waddenacademie nr. 1). Leeuwarden.

2011

- Het land Threant, Schets van het Drentse cultuurlandschap in de vroege middeleeuwen. In: M.J.L.Th. Niekus e.a. (eds.), *Gevormd en omgevormd landschap. Prehistorie tot Middeleeuwen*. Uitgave Drents Prehistorische Vereniging, pp. 98-109.
- De Aquarel van Jan Wiegers. *De Spieker, periodiek van de Drents Prehistorische Vereniging* 32 (2), pp. 16-19.
- with H.R. Reinders: Archeologie en geschiedenis van Pesse 3. Bewoning in de IJzertijd, Romeinse tijd en Vroege Middeleeuwen. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 128, pp. 87-119.
- Koeien in de kubbing? Over het stallen van vee in middeleeuwse boerderijen. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 128, pp. 147-154.
- Tjeerd van Andel en het begin van de pollenanalyse in Groningen. *Paleo-aktueel* 22, pp. 100-105.

2012

- The 'Big sieve' - Some notes on the discovery of the Mesolithic and Late Upper Palaeolithic in the Netherlands. In: M.J.L.Th. Niekus, R.N.E. Barton, M. Street & Th. Terberger (eds.), *A mind set on flint. Studies in honour of Dick Stapert*. Groningen, pp. 321-339.
- Over de methodiek van het grafheuvelonderzoek. Een persoonlijke terugblik. In: H.M. van der Velde, N.L. Jaspers, E. Drenth & H.B.G. Scholte Lubberink (eds.), *Van graven in de prehistorie en dingen die voorbijgaan. Studies aangeboden aan Eric Lohof bij zijn pensionering in de archeologie*. Leiden, pp. 131-152.
- with H.R. Reinders & E. Drenth: Archeologie en geschiedenis van Pesse 4. Bewoning in het Neolithicum en de Bronstijd. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 129, pp. 153-182.

2013

- George Hendrik Voerman en zijn tijdgenoten. De ontdekking van de zandverstuivingen als archeologisch vondstgebied. In: M.J.L.Th. Niekus, F. de Vries & W. van der Wijk (eds.), *In het spoor van George Hendrik Voerman. Archeologie en landschap van het Holtlingerveld*. Diever, pp. 68-87.
- Toespraak bij onthulling academieportret 31 oktober 2012. *Paleo-aktueel* 24, pp. 9-12.

2014

Ervaringen en overwegingen bij het opstellen van een typologie van opgegraven huisplattegronden. In: A.G. Lange, E.M. Theunissen, J.H.C. Deeben, J. van Doesburg, J. Bouwmeester & T. de Groot (eds.), *Huisplattegronden in Nederland. Archeologische sporen van het huis*. Amersfoort, pp. 17-28.

Voorwoord. In: S.W. Jager, *De archeologische rijkdom van de gemeente Westerveld*. Assen, pp. 4-5.

2015

Woord vooraf. In: W.A.B. van der Sanden, *In het spoor van Luskis en Dryden. Twee Engelse oudheidkundigen tekenen Drentse hunebedden in 1878*. Utrecht.

2016

Geschiedenis en toekomst van het Drentse cultuurlandschap. In: B. Boivin (ed.), *Feest der verbinding*. Uitgave Stichting Het Drentse Landschap bij het afscheid van E. van der Bilt, pp. 4-7.

De heide vroeger en nu. *De Spieker. Periodiek van de Drents Prehistorische Vereniging* 37 (september), pp. 31.

Van Giffen en het Historisch Genootschap te Groningen. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 133, pp. 103-114.

Over de liedjes bij het maken van fluitjes en 'huppies'. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 133, pp. 53-74.

2017

Looakker, Looberg, Looveen: wat betekent 'loo'? *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 134, pp. 159-172.

2019

Veranderend verleden. Mijn zoektocht naar structuur in onze voor-geschiedenis. Eelde, Barkhuis.

2020

Het Hesselte-model. Dorps- en veldnamen in dienst van de archeologie. In: V.T. van Vilsteren, J.R. Beuker, P.W. van den Broeke & E.M. Theunissen (eds.), *Overpeinzingen op een vuilnisbelt. Liber amicorum aangeboden aan Wijnand van der Sanden ter gelegenheid van zijn afscheid als conservator bij het Drents Museum*. Eelde, Barkhuis, pp. 215-221.

2021

with Reinder Reinders, Stijn Arnoldussen, Erik Drenth, Wilfried Samson & Saskia Wennink: *Geschiedenis van Pesse. Landschap en archeologisch onderzoek*. Eelde, Barkhuis.

Book reviews

S.J. De Laet & W. Glasbergen, *De voorgeschiedenis der Lage Landen*. J.B. Wolters, Groningen, 1959. *Bijdragen Geschiedenis* 14 (1959), pp. 227-229.

R.F. Flint & E.S. Deevey Jr (eds.), *Radiocarbon Supplement I & II*, 1959 & 1960. *Helinium* 1 (1961), pp. 96.

l'Europe à la fin de l'âge de la pierre. Actes du symposium consacré aux problèmes du néolithique européen, Prague-Li-

blitz-Brno 5-12 octobre 1959. Praha, 1961. *Helinium* 4 (1964), pp. 80-82.

K. Schietzel, Müddersheim. Eine Ansiedlung der jüngeren Bandkeramik in Rheinland (= Fundamenta A/1). *Helinium* 6 (1966), pp. 75-76.

Neue Ausgrabungen und Forschungen in Niedersachsen 1, 1963; 2, 1965. Hildesheim. *Helinium* 6 (1966), pp. 95-96.

Y. Fremault, La collection Peuskens à Lixhe (Civilisation à céramique rubanée) (= Répertoires archéol. Série B: Les collections 1). Bruxelles, 1965. *Helinium* 6 (1966), pp. 66-67.

K.W. Butzer, Environment and archeology. Chicago, 1964. *Current Anthropology* 7 (1966), pp. 510-511.

S.J. De Laet, Prehistorische kulturen in het zuiden der Lage Landen. Wetteren, 1974. *Westerheem* 23 (1974), pp. 361-365.

H. Jankuhn *et al* (eds.), Archäologische und naturwissenschaftliche Untersuchungen an ländlichen und frühstädtischen Siedlungen im deutschen Küstengebiet vom 5. Jht v. Chr. bis zum 11. Jht n. Chr., Bd. 1-2, Acta humaniora der Verlag Chemie, Weinheim, 1984. *Offa* 42 (1985), pp. 455-457.

R.H. Dornemann, A Neolithic village at tell el Kowm in the Syrian desert (= Studies in ancient Oriental civilization 43). Chicago, 1986. *Paléorient*.

R.E. Taylor, Radiocarbon dating: an archaeological perspective. London, 1987. *Antiquity* 62 (1988) 236, pp. 620-622.

W.A. van Es *et al.*, Archeologie in Nederland; de rijkdom van het bodemarchief. Amsterdam, 1988. *Intermediair* 24 (1988) 26, pp. 51-53.

H. van der Windt, En dan, wat is natuur nog in dit land? Natuurbescherming in Nederland 1880-1990. Boom, Amsterdam/Meppel, 1995. *Tijdschrift voor Geschiedenis* 109 (1996).

Leesten en Eme, Archeologisch en historisch onderzoek naar verdwenen buurtschappen bij Zutphen. Stichting Archeologie IJssel/Vechtstreek, 1996. *Bulletin Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond* 96 (1997), pp. 73-74.

H. Hamerow, Early medieval settlements. The archaeology of rural communities in north-west Europe 400 - 900. Oxford, 2002. *Agricultural History Review* 51 (2003) 2.

J. Klapste (ed.), The rural house from the migration period to the oldest still standing buildings. Pámatky archeologické, supplementum 15 (Ruralia IV). *Westerheem* 53 (2004) 1, pp. 30-31.

A. van der Torre, Vanaf de Bisschopsberg gezien. Havelte, een Drentse gemeente rond de Tweede Wereldoorlog. Drentse Historische Reeks 12. Assen, 2004. *Het Waardeel* 24 (2004), pp. 5-19.

D. Postma, Het zodenhuis van Firdgum. Middeleeuwse boerderijbouw in het Friese kustgebied tussen 400 en 1300. Rijksuniversiteit Groningen, Groninger Instituut voor Archeologie, 2015. *Madoc. Tijdschrift over de Middeleeuwen* 30 (2016) 1, pp. 49-51; *De Spieker. Periodiek van de Drents Prehistorische Vereniging* 37 (2016) september, pp. 27-28.